

ТЕРМІНИ ЛОБІЮВАННЯ ТА ГРОМАДСЬКІ ІНТЕРЕСИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВИХ РЕАЛІЙ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті здійснено спробу доведення методологічної доцільності застосування термінів лобіювання та громадські інтереси у процесі дослідження впливу протягом другої половини ХІХ століття окремих груп підданих Російської імперії на формування правового статусу станів, до яких вони належали.

Ключові слова: історико-юридичні терміни, лобіювання, громадські інтереси, суспільні інтереси, громада, суспільство.

**Телькіненна Тетяна
Ейнівна,**

кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін ННІ права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Вивчення того чи іншого явища державно-правового життя у ретроспективі потребує чіткого з'ясування сутності понять, що використовуються при цьому, а те своєю чергою – однозначного трактування термінів, якими ті позначаються. Завдання для дослідника ускладнюється, коли мова йде про правовий інститут, який перебував на етапі становлення, що вимагає скрупульозного уважного підходу до відповідної історико-юридичної термінології. На наш погляд, ідентифікація того чи іншого історико-правового явища без викривлення його сутності може мати сучасну термінологічну форму (термінологічний вимір).

Обрана проблематика не ставала предметом спеціальної розвідки, але окремі її аспекти висвітлювалися. Так, Н. Давиденко наголошувала на значенні вивчення історико-юридичної термінології: в різні часи один і той же термін може мати різні значення, і це потрібно враховувати при викладенні історико-правового матеріалу, вживанні понять, що вже втратили актуальність, у сучасному контексті, але, як свідчить історія, можуть актуалізуватися в майбутньому [1].

Порівняно з вітчизняними науковцями, російські приділяють більшу увагу вивченню історико-юридичних термінів. Зокрема В. Туранін виокремлює такі два фактори еволюції російської юридичної термінологічної системи, як спадковість (трансформація, реанімація

та послідовний розвиток юридичних термінів) та диференціація [2]. Л. Поповою через аналіз юридичної термінології XVIII ст. здійснено лінгвістичну реконструкцію тогочасної російської правової картини світу з урахуванням універсальних та культурно зумовлених компонентів у центральних і регіональних офіційно-ділових текстах [3]. Під час підготовки цієї статті в нагоді стали матеріали публікації М. Синькевича, який на прикладі терміна *місцеве самоврядування* розглянув методологічні проблеми дослідження місцевого самоуправління (переконуємося в тому, що використання того чи іншого історико-юридичного терміна значною мірою залежить від теоретико-методологічної позиції автора) [4].

Метою статті є доведення методологічної доцільності застосування термінів *лобіювання* та *громадські інтереси* у процесі дослідження правових реалій Російської імперії другої половини XIX ст.

У контексті бачення правового статусу станів Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. як компромісу держави і суспільства [5] російські піддані, що входили до того чи іншого стану, сприймаються нами не тільки як носії прав та обов'язків, а й як важливий фактор правового життя: значною мірою вони створюють об'єктивне право своєю волею, діяльністю (або бездіяльністю, пасивною суспільною поведінкою), свідомістю. Тому й вважаємо доцільним вивчати явище впливу зазначених осіб на законодавче оформлення протягом названого вище періоду правових статусів тих груп населення, до

яких вони входили, як складову процесу генези політико-правового інституту лобіювання в Російській імперії.

В умовах тогочасної Російської імперії можна говорити лише про політико-правовий інститут лобіювання, і тому слід брати до уваги як політологічні, так і юридичні дефініції цього явища. У «Принципах для етичної поведінки лобіювання», розроблених Вудсток-центром Джорджтаунського університету¹, пропонується таке трактування: лобіювання «означає умисну спробу впливати на політичні рішення через різні форми пропаганди, спрямованої на політиків від імені іншої особи, організації або групи» [6]. Закріплені в законі США 1995 р. визначення таких термінів, як *lobbying activities*, *lobbying contact* [7], дають уявлення про лобіювання як сучасний правовий інститут. Український дослідник В. Нестерович, ґрунтуючись на зарубіжному законодавстві, запропонував визначити поняття «лобіювання» як процес легітимного впливу на чітко визначені законом органи влади, а також на їх посадових і службових осіб з боку зареєстрованих та акредитованих у встановленому порядку осіб з метою закріплення власних інтересів чи інтересів третіх осіб (замовників) у нормативно-правових актах, що приймаються [8, с. 10]. З урахуванням законодавчого поля Російської імперії другої половини XIX – початку XX ст.

¹ The Woodstock Theological Center – незалежний науково-дослідний інститут, розташований в Джорджтаунському університеті, що здійснює богословський і етичний аналіз (експертизу) з найбільш актуальних для громадськості питань.

мусимо відмовитися від такої складової дефініції лобіювання, як наявність визначеного законом правового статусу лобіста.

Предметом нашої уваги є не стільки лобіювання бізнес-інтересів тих чи інших спільнот, скільки базових потреб широких суспільних груп, для позначення яких російський законодавець у другій половині XIX ст. використовував різні терміни. Наприклад, *суспільна користь, загальне благо, загальна користь, благо суспільства, благо суспільне* [9], *загальна користь та потреби держави* [10], *загальна державна користь* [10], *благо* [11], *місцеві господарські потреби та користь* [11]. Для уніфікації термінологічного апарату дослідження з історії лобіювання в Російській імперії на прикладі Катеринославської губернії можна обрати один із двох термінів сучасного українського законодавства: *суспільні інтереси* або *громадські інтереси*, сенс яких у цілому відповідає вищепереліченим.

Суспільні інтереси – це безпека життя та здоров'я людей, безпечні умови праці, захист прав споживачів (користувачів), захист довкілля [12, ст. 1]. Відповідно до Постанови від 25 травня 2011 р. № 555 «Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації» на місцевому рівні громадськість – територіальна громада, а отже інтереси територіальної громади – це громадські інтереси [13]. Хоча текст ветоаного 26 червня 2009 р. президентом В. Ющенко Закону «Про від-

чуження земельних ділянок приватної власності для громадських потреб із міркувань громадської необхідності» дає можливість, на наш погляд, трактувати «громадські інтереси» ширше, ніж інтереси окремої територіальної громади¹ [14].

Варто, мабуть, з'ясувати визначення понять «суспільство» та «громада», щоб остаточно зупинитись на якомусь із названих вище термінів.

У російській мові є термін, який поєднує значення обох українських (*громада, суспільство*) – *общество*, тобто сукупність людей, поєднаних схожим способом життя, територією, коло людей одного походження, єдиних інтересів, форма організації, спілка, компанія, комерційне підприємство [15]. Тобто можемо застосовувати як один, так й інший, що відповідно до вимог термінологічного наукового апарату є явищем небажаним.

Звернемося до англійсько-російського словника, де *public* визначено як, по-перше, «народ, публіка, громадськість», по-друге – «суспільний (громадський)»; «народний, комунальний, суспільного користування, публічний, загальнодоступ-

¹ Відповідно до цього Закону, примусове відчуження ділянки з подальшою повною компенсацією її вартості, а також вартості житлового будинку та інших розташованих на ній споруд і насаджень повинно застосовуватися виключно для будівництва лінійних об'єктів транспортної та енергетичної інфраструктури (доріг, мостів, естакад, аеропортів, нафто- і газопроводів, електростанцій та ін.), і лише в разі, коли будівництво цих об'єктів на певній ділянці є оптимальним варіантом з економічної, технологічної, соціальної та екологічної точки зору, а загальний позитивний ефект від такого будівництва значно перевищує негативні наслідки для власника.

ний, відкритий, гласний, державний, національний, публічно-правовий» [16, с. 231], а *society* – «як суспільний лад, світське суспільство, об'єднання, асоціація, організація, спілкування, контакт, церковна община» [16, с. 494].

Вітчизняні мовознавці значення терміна *громада* формують як групу людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів і т. ін. [17, с. 174] Критеріями поєднання осіб у такому разі є головним чином соціальні чинники. Словники трактують *становище* як ті чи інші обставини, умови, в яких хто–, що-небудь перебуває, умови існування кого-небудь [18, с. 648], місце, роль у суспільстві, професійному середовищі, родині [19]. Сільські обивателі, на наш погляд, цілком підпадають під таке визначення. «Суспільство» – сукупність людей, об'єднаних певними відносинами, зумовленими історично змінним способом виробництва матеріальних і духовних благ; певний економічний лад, а також відповідна надбудова; усі жителі певного краю, міста і т. ін.; товариство, оточення. Критеріями об'єднання осіб у суспільство виступають насамперед певні економічні відносини і територія проживання.

Отже, бачимо, що українське поняття «громада» за сенсом більше відповідає англійському «public», а «суспільство» – «society». Виходячи з вищезазначеного, як видається, для вивчення генези інституту лобювання у другій половині XIX – на початку XX ст. інтересів станів підданих Російської імперії більш об-

ґрунтованим буде застосування терміна *громадські інтереси*.

Таким чином, на підставі вищевикладеного можемо зробити такі висновки: обґрунтування доцільності використання того чи іншого юридичного терміна є необхідною складовою дослідницької роботи з історико-правової тематики. Застосування науковцем юридичних термінів мусить корелюватися історичним контекстом, зокрема рівнем сформованості того чи іншого правового інституту. Бачимо, що з правила, відповідно до якого історико-юридичні терміни мусять бути чіткими й однозначними, є виключення, серед яких – «громадські інтереси». До речі, в англійській юридичній літературі *public interest*¹, який трактується зокрема й як «усе, що стосується прав, здоров'я або фінансів широкої громадськості», сприймають як «широкий термін». Вважаємо, що для вивчення впливу окремих груп підданих Російської імперії на формування правового статусу станів, до яких вони належали, є доречним використання термінів *лобіювання* та *громадські інтереси*.

На наш погляд, однією з перспектив подальших розвідок у цьому напрямку є з'ясування співвідношення таких термінів, як *публічний інтерес*, *суспільні інтереси*, *громадські інтереси*, зокрема й для їх належного використання в історико-правових розвідках.

¹ Відповідно до англо-українського юридичного словника *public interest* – «громадський інтерес, державний інтерес».

Список використаних джерел:

1. Давиденко Н. Критерії відбору та принципи тлумачення лексики для укладання словників юридичної термінології [Електронний ресурс] / Н. Давиденко. – Режим доступу : http://www.medievalist.org.ua/2013/02/blog-post_9725.html.
2. Туранин В. Ю. Фактори еволюції юридическої термінологісескої системи [Електронний ресурс] / В. Ю. Туранин. – Режим доступу: http://konferencija.siberia-expert.com/publ/konferencija_2012/doklad_s_obsuzhdeniem_na_sajte/factory_ehvoljucii_juridicheskoi_terminologicheskoi_sistemy/5-1-0-92.
3. Попова Л. В. Русская юридическая терминология XVIII века в структурно-семантическом и лингвокультурологическом аспектах: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филолог. наук : спец. 10.02.01. «Русский язык» / Л. В. Попова. – Челябинск, 2007. – 24 с.
4. Синькевич Н. А. Методологические проблемы в исследованиях местного самоуправления [Електронний ресурс] / Н. А. Синькевич. – Режим доступу : <http://justicemaker.ru/view-article.php?id=13&art=2666>.
5. Телькінсена Т. Е. Модернізація правового статусу станів у Російській імперії в контексті відносин держава – суспільство (друга половина XIX – початок XX століття) / Т. Е. Телькінсена. – Дніпропетровськ : ДДУВС, Ліра ЛТД, 2013. – 188 с.
6. Nadler J., Schulman M. Lobbying Ethics [Електронний ресурс] / Judy Nadler, Miriam Schulman. – Режим доступу : http://www.scu.edu/ethics/practicing/focusareas/government_ethics/introduction/lobbying.html.
7. Lobbying Disclosure Act of 1995 // Public Law. – 104-65 – Dec. 19, 1995. – 109 Stat. 691–706.
8. Несторович В. Ф. Основні підходи до визначення поняття «лобіювання» / В. Ф. Несторович // Вісн. Луганськ. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2010. — № 1. – С. 50–58.
9. Манифест от 19 февраля 1861 г. «О всемилостивейшем даровании крепостным людям прав состояния свободных сельских обывателей» [Електронний ресурс] / Российское законодательство X–XX вв.: в 9 т. – Т. 7. Документы крестьянской реформы. Отв. ред. О. И. Чистяков. – М., Юридическая литература, 1989. – Режим доступу: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/index.html>.
10. Рескрипт министру внутренних дел (по случаю закрытия Московского губернского дворянского собрания) от 29 января 1865 г. / ПСЗ II. Т. 40. Отд. 1. № 41729.
11. Положение о губернских и земских учреждениях от 1 января 1864 г., преамбула / ПСЗ II. Т. 39. Отд. 1. № 40457.
12. Про загальну безпечність нехарчової продукції : Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2736-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2736-17.
13. Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні : Постанова від 25 травня 2011 р. № 555 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/555-2011-p.
14. Відчуження земельних ділянок під громадські потреби можна оскаржити в суді [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~1/120/all/2009/11/19/178328>.
15. Значение слова *общество* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tolslovar.ru/o2444.html>.
16. Большой англо-русский словарь. В 2 томах / Амосова Н. Н., Апредин Ю. Д., Гальперин И. Р. и др.. – М., Русский язык, 1987–1988. – Т. II, 1988. – 1072 с.
17. Словник української мови: в 11 тт. Т. 2. 1971 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/stanovyshhe>.
18. Словник української мови: в 11 тт. Т. 9, 1978. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до словника : <http://sum.in.ua/s/stanovyshhe>.

19. Стан, положення, становище <http://slovopedia.org.ua/30/53409/26257>.
[Електронний ресурс]. – Режим доступу : [html](#).

Телькинена Т. Э. Термины лоббирование и общественные интересы как инструмент исследования правовых реалий Российской империи второй половины XIX столетия.

В статье предпринято попытку доказательства методологической целесообразности использования терминов «лоббирование» и «общественные интересы» в процессе исследования влияния в течение второй половины XIX столетия отдельных групп подданных Российской империи на формирование правового статуса сословий, к которым они принадлежали.

Ключевые слова: историко-юридические термины, лоббирование, общественные интересы, общество.

Telkinena T. E. Terms «lobbying» and «public interests» as an instrument of research of legal realities of the Russian Empire in the second half of the XIX century.

In article it has been made an attempt to prove the methodological expediency to use the terms «lobbying» and «public interests» while research of the influence during the second half of XIX century of the separate groups of citizens of the Russian Empire on formation of legal status of estates to which they belonged.

Key words: historical and legal terms, lobbying, public interests, society.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2014